

SZISZIK ERIKA–KLÉR ANDREA

Akikért a törvény szól

Családsegítő és gyermekjóléti szolgálatunk keretein belül olyan kutatást végeztünk Zuglóban, amelyben igyekeztünk képet kapni a kerületben veszélyeztettként nyilvántartott családok helyzetéről, problémáiról.

A kutatás

Napjainkban a minket körülvevő társadalom gyors változásaira, társadalmi mozgásaira az emberek segítségét célzó minden intézménynek hatékonyan kell reagálnia.

Véleményünk szerint a reakció gyorsasága és hatékonysága jelentős mértékben meghatározhatja a kliens saját szociális, illetve élethelyzetének megélését, és ezen keresztül a szolgáltatást igénybe vevők véleményét az ott folyó munkáról. *A hatékony és gyors intézkedés alapja egyrészt a szakmailag jól felkészült, kvalifikált szakembergárda, másrészt a közvetlen környezet tényszerű ismerete. Ez utóbbi elv vezérelt minket e kutatás megtervezésére és kivitelezésére.*

Közvetlen célkitűzésünk azon *veszélyeztetett családok szociológiai jellegzetességeinek megismerése* volt, melyek potenciális kliensei lehetnek, vagy már kliensei családsegítő és gyermekjóléti szolgálatunknak. Mivel a gyermekjóléti szolgáltatások részben újfajta tevékenységformák kialakítását teszik lehetővé – a helyi igények olykor szükségsszerűvé –, ezért felmérésünk *fókuszába a gyermeket nevelő családok kerültek.*

A veszélyeztetettség fogalmát az 1997. évi XXXI., a köznyelven *„gyermekvédelmi”-ként emlegetett törvény alapján a következőképpen határoztuk meg: a veszélyeztetettség olyan, emberi magatartás, mulasztás vagy egyéb körülmény folytán kialakult állapot, amely a gyermek testi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.*

Mivel a fogalom definíciója maga is széles körű értelmezési lehetőséget kínál ahhoz, hogy az egyes eseteket (az adott gyermekek helyzetét) némileg eltérően minősítsék a szakemberek, ezért úgy gondoltuk, hogy kutatásunk során azokat a konkrét értelmezéseket fogadjuk el egy-egy gyermek helyzetét illetően, amelyeket a kerület különböző intézményeiben dolgozó szakemberek alkotnak meg. Természetesen tisztában voltunk azzal, hogy a minősítések alapján kiválasztott családok köre nem feltétlenül azonos azzal, amit kemény szociológiai változókkal történő mintavételi technikákkal választottunk volna ki, viszont a

mintavétel ebből a szempontból konzisztens és érvényes. Ennek a technikának az alkalmazásával egyúttal arról is képet kaphatunk (összehasonlítva majdan más kutatások eredményeivel), hogy Zuglóban mi számít igazán veszélyeztető tényezőnek a különböző szakterületeken dolgozó szakemberek szerint.

Konkrét felmérésünk keretében nem a veszélyeztetettség minősítő folyamatainak feltárására helyeztük a hangsúlyt, hiszen a korábbi társadalomtudományi kutatásokból kikristályosodó és megfogalmazott alapvető veszélyeztetettség mutatók sorában, súlyában és szerkezetében az elmúlt évek társadalmi-gazdasági eseményei jelentős változásokat idéztek elő. Ezek a társadalmi folyamatok pedig nem érintették egyformán az ország különböző régióit, nem hatottak azonos súllyal a különböző társadalmi rétegződéssel jellemezhető fővárosi kerületekre sem. Természetesen az azokból adódó, kritikus szociodemográfiai változókat figyelembe vettük a saját kérdőívünk témakörei összeállításánál.

Vizsgálatunk fókuszában a Zuglóban, helyi szinten megjelenő, jellemző konfigurációk megismerése állt, annak elemzése, hogy a kerületben élők köréből speciálisan kik és miért, milyen eséllyel kerülnek be ebbe a rétegbe. Fontos volt továbbá, hogy bekerülésük mennyiben értelmezhető a szegénység és veszélyeztetettség klasszikus kategóriáival, illetve hogy mennyiben más összetételű ebben a kerületben ez a réteg. Tisztában voltunk azzal, hogy ahol emberek veszélyeztetetteké válnak, ott annak nemcsak jól vagy rosszul, illetve változó módon meghatározható szociológiai háttere van, hanem legalább olyan fontosak az adott körülmények között élők egyéni, személyiségbeli érettségi, konfliktus-kezelési, integritásbeli összetevői is. Ezek szisztematikus feltárása és elemzése a következő vizsgálataink tárgya lehet.

Mindezekkel a megfontolásokkal együtt fő célunk az volt, hogy megpróbáljuk kibontani az adott körbe tartozó családok jelenlegi (önbevalláson alapuló) helyzetét meghatározó, azt befolyásoló legfőbb szociodemográfiai alapjellemzőket (ezeket potenciális veszélyeztető oki változóként kezelve). Ezek köréből kitüntetett figyelemmel voltunk a családkarrier, az iskolai karrier és annak örökítése, a munkakarrier és a lakáshelyzet főbb mutatóira és összefüggéseire. Ezzel együtt feltérképezzük, hogy ezek együtt járnak-e vagy sem az általuk megfogalmazott, hordozott problémák típusával, mennyiségével, azok sajátos tartalmi kombinációjával. A két változósor összefüggéseit kerestük abból a szempontból is, hogy az adott probléma megoldásában milyen saját, illetve laikus segítő erőforrások és/vagy professzionális segítő hálók működtetése, használata adhat esélyt vagy esélytelenséget.

Feltevésünk szerint:

a feltárt jellemző életutak, sorsok kimutathatóan összefüggnek a különböző problémák hordozásával és annak kezelése, megoldása esélyeivel;

a minta belső rétegződésére vonatkozó feltevésünk szerint a vizsgált körben megtalálhatók a klasszikus szegénységkutatások által felvázolt életutak és problémák, de Zugló polgárosodottabb jellegének megfelelően, az utóbbi évek gazdaságpolitikai folyamatai hatására megjelennek a

MAGYAR VALÓSÁG

korábban a klasszikus középrétegbe sorolt, mára már kisebb-nagyobb mértékben lecsúszóban lévő családok is.

Hipotéziseink a következők:

- 1. A családstruktúrából adódóan:*
a családokban magas az elváltak, illetve a jelenleg válók aránya;
viszonylag magas az egyszülős családok – a gyermeküket egyedül nevelő szülők – aránya;
az egy háztartásban élők száma általában magas (5 fő vagy annál több);
a kereső-eltartott arány rossz, az egy családban nevelkedő gyermekek száma magas.
- 2. Az iskolai végzettségből adódóan:*
a családokban a szülők alacsony iskolázottságúak, a félbemaradt képzések jellemzik őket;
a szülők pályaelképzelései alapvetően szerények;
a gyermekek iskoláztatása nem tartozik a preferált célok közé.
- 3. Munkaerőpiaci helyzetük alapján:*
a szülők munkaerőpiaci helyzete rossz, alacsonyan kvalifikált munkaerők;
rendszerű munkavégzés jellemzi őket;
magas a munkanélküliek aránya.
- 4. Lakáshelyzetük alapján:*
nagy a lakósűrűség;
rossz a lakás állaga;
alacsony a jövedelem, jelentős része lakásfenntartásra megy el;
szerény vagyon.

I. Családösszetétel, családstruktúra, családkarrier

A zuglói problémás-veszélyeztetett családok körében végzett felmérés kiemelt témakörként szerepelt a családösszetétel, a családstruktúra és családkarrier jellegzetességeinek felmérése és elemzése.

A családok összetétele

A felmérésben részt vevő 317 családban az együttélők száma: 1132 fő

523 felnőtt korú	(46,2%)
609 gyermek	(53,8%)

Egy-egy közös háztartásban az átlagos lakósűrűség 3,57, vagyis átlagosan négyen élnek egy háztartásban.

A mintába került családok közül mindkét eredeti szülő hiányzik 9 családból (3,07%), a családok nagy része egyszülős család, amelyben főképp az apa nincs jelen. Apa nélküli családot összesen 136 esetben találtunk (46,42%), 14 esetben az anya hiányzik a családból (4,78%), míg 134 esetben mindkét eredeti szülő

jelen van a családban (45,73%). Természetesen a családok egy részében az apa szerepét az élettárs vette át, ezek száma 22 (6,94%).

Mindezek alapján azoknak a családoknak az aránya, ahol mindkét szülő-gondviselő jelen van 51,42 százalék, míg 48,58 százalék azoknak a családoknak az aránya, amelyeknél csak az anya (vagy ő sem) van jelen. Ezekben az esetekben, majdnem 10 százalékban, más hozzátartozó – nagyszülők, testvér vagy ismerős – a családfő. Élettársi kapcsolatról 22 esetben tettek említést, ami az összes család 7,5 százaléka. A viszonylag szerény számú élettársi réteg meglehetősen szórt életkori megoszlást mutat a 20 és 55 éves életkor között, a legjellemzőbb életkor közel 45 százalékkal a 26–35 év közötti.

Családkarrier

A családokról adott alapjellemezés után elemezzük a mintába bekerült családok jellemző családkarrierjét, vagyis hogy milyen családi, házassági, együttélési kapcsolatok során alakult ki az a jelenlegi családstruktúra, amelyben élnek.

A felmérésben részt vettek:

16 százalékban állították azt, hogy még egyetlen házasságnak vagy együttélésnek minősíthető kapcsolatuk sem volt;

53,9 százalékban számoltak be egy házasságról, illetve együttélésről;

15,5 százalékban két kapcsolatról szólt a válasz;

5,9 százalékban három, illetve annál több kapcsolatról számoltak be.

Néhány megkérdezett nem kívánta feltárni eddigi kapcsolati rendszerét.

Az adatokból kitűnik, hogy meglehetősen magas azoknak a családoknak az aránya – összesen 70 százalék –, ahol a jelenlegi családstruktúra egyetlen kapcsolatból, annak sikeréből vagy sikertelenségéből alakult ki. A vártnál sokkal kevesebb azon családok aránya, ahol három vagy annál több házassági, illetve élettársi viszonyon keresztül alakult ki a jelenlegi családösszetétel.

A mintánkban az elvált, gyermekeit egyedül nevelő anyák aránya 28,2 százalék, a hajadonként gyermeket nevelő anyáké pedig 16,7 százalék.

Kutatásunk alapján az újabb házastársi/élettársi kapcsolatban élők aránya:

az apa él újabb házasságban	7,9%
az anya kötött újabb házasságot	26,2%
az élettárs valamelyike	9,0%

Arányukat tekintve ezek a számok azt jelentik, hogy durván a minta egyharmada létesített újabb kapcsolatot (kapcsolatokat) egyéni családkarrierjében, a másik kétharmad egyetlen vagy kapcsolat nélküli családi életutat járt be.

A következő jellemző változónk, amit elemzünk, a házassági, illetve élettársi kapcsolatból született gyermekek számának alakulása. Ebből kitűnik, hogy az anya első (és egyetlen) házasságából egy gyermek született 35,3 százalékban, két gyermek 27,1 százalékban és három gyermek

13,2 százalékban. Vagyis a családok több mint kétharmadában az anya első és mindmáig egyetlen élő vagy közben megszünt kapcsolatából született gyerekek élnek, számuk összesen 492. Ők adják ki az összes gyermekszám több mint 80 százalékát. A gyermekek életkorát tekintve a családok mintegy 80 százalékában kiskorú él, 54 esetben 18 éves vagy annál idősebb a gyermek.

A jelenleg közös háztartásban élők gyermekeinek családi státusáról kutatásunk alapján a következőket mondhatjuk el. A családok viszonylag szerény arányban számoltak be a második vagy sokadik kapcsolatból született gyermekekről, összesen 65 olyan család volt, ahol ilyen gyermekek éltek, illetve születtek.

Az összes gyermeklétszámhoz képest 16,5 százalék az anya és későbbi apa vagy élettárs gyermekeinek aránya. Az anya új élettárral való kapcsolatából (összesen 56 eset) 100 gyermek született, közel 37 százalékuk egyke.

A teljes gyermeklétszámhoz képest a jelenlegi férj vagy élettárs előző kapcsolatából született gyermekek aránya 2,8 százalék (9 eset), számuk 17.

A jelenlegi családokba összességében viszonylag kis számban kerültek be korábbi kapcsolatokból származó gyermekek, illetve viszonylag szerény a számuk az újabb együttélésből született gyermekeknek is (összesen 117 gyermek – a gyermekszám 19,3 százaléka).

Korábbi kapcsolatokból származó, de különélő gyermekekről 54 esetben számoltak be a szülők, 54 százalékuk 15 év fölötti. A gyermekek döntő többsége intézetben nevelkedett, kisebb hányaduk kollégista, illetve az elvált házastárral él. Nagykorú gyermekekről 46 esetben tettek említést, a válaszadók közel fele nem rendelkezik információval a gyermekéről.

A vizsgált családok életében szereplő gyermekek számarányát illetően fontos arányszámnak tekinthető, hogy a jelenlegi családokban élő 609 gyermekhez viszonyítva összesen 100 előző kapcsolatban maradt gyermek és fiatal felnőtt található, annak összes szülői felelősségi és anyagi terhével.

A jelenlegi családtípus

A korábbi jellemző családkarrier áttekintése után jellemezzük a felmérésbe bekerült családok jelenlegi családtípusát. A jellemző családtípusba sorolásnál a klasszikus szociológiai felosztást vettük alapul: így a nukleáris, az egyszülős és a kiterjesztett, többgenerációs családtípusba soroltuk a megkérdezetteket.

Nukleáris (kétszülős) családban egy házaspár vagy élettársi viszonyban élő pár él együtt saját vagy korábbi kapcsolataiból származó gyermekeivel. Ez a családtípus adja ki a mintában szereplő családok 52,4 százalékát.

Ahol a házaspáron és a gyerekeken kívül más rokonok is élnek ugyanabban a háztartásban, vagy egymással szoros és állandó kapcsolatban, ott *kiterjesztett családról* beszélünk. A kiterjesztett családban három vagy több generáció él együtt ugyanabban a háztartásban, vagy egymáshoz nagyon közel, és a nagyszülők, testvérek, sógorok és sógornők, nagynénik, nagybácsik és unokatestvérek tartozhatnak hozzá. Természetesen a kiterjesztett családon belül az alapcsalád lehet kétszülős és egyszülős is.

A vizsgált mintában a *kétszülős alapcsaládok* 19,8 százaléka él kiterjesztett családban, míg az *egyszülős alapcsaládok* 35,1 százaléka él kiterjesztett családi viszonyok között. Az összes családra vetítve 26,2 százalékban találtunk kiterjesztett családstruktúrában élőket.

A kiterjesztett családokban élő személyek között a nagymama él együtt a családdal 15,5 százalékban, a nagypapa 7,9 százalékban, egyéb rokon 3,5 százalékban és ismerős 1,6 százalékban.

Az *egyszülős háztartások* kategóriája több típust foglal magában. Túlnyomó többségüket a válás után az anya vezeti, mivel többnyire a feleség kapja meg a gyermekeket. Az egyszülős háztartások egy részében a szülő (anya) soha nem kötött házasságot. A legtöbb nő nem akar egyedülálló szülő lenni, de van egy növekvő kisebbség, amelynek tagjai éppen arra törekednek, hogy házastárs vagy partner nélkül neveljenek fel egy vagy több gyermeket. Rájuk a „tudatosan egyedülálló anyák” kifejezés illik. Rendszerint olyan anyák döntenek így, akiknek megfelelő anyagi hátterük van ahhoz, hogy apa nélkül is ellássák a gyermeket.

Az egyszülős családok a minta 47,6 százalékát teszik ki.

Látható, hogy a családok majdnem 50 százaléka egyszülős, ahol a családi munkamegosztás és a gyermekneveléssel kapcsolatos anyagi terhek megosztása miatt magasabb a kiterjesztett családban élők aránya is. A jellemzően időskorú segítők természetesen egy idő után maguk is ápolási-gondozási munkát igényelnek, adott esetben eltartásuk is terheli az alapcsalád egyetlen felnőtt, aktív tagját.

Vizsgálatunkban elemeztük azt is, hogy melyek a jellemző foglalkozási státusok, és hogy a családokban hogyan alakul az aktív és inaktív, illetve eltartotti arány, vagyis hogy egy vagy két keresőre hány eltartandó kiskorú, illetve családtag hárul.

Az apák döntő többsége szakmunkás munkakört (44,8%) tölt be, viszonylag kevés a szellemi (11,7), és különösen a vezető beosztású (2,1%). Viszonylag magas a regisztrált munkanélküliek (22,7%) és a nyugdíjasok (10,7%) aránya is. Az anyák legjellemzőbb foglalkozási státusa a gyes (25,7%) (magasabb, mint a 0-3 éves gyermekek aránya), és a regisztrált munkanélküli (16,4%), a dolgozó nők körében pedig a szakmunkás (11,2%), a betanított munkás (8,9%) és az adminisztratív munkakör (8,2%) a jellemző.

Aktív és inaktív szülők és az eltartottak aránya

A felmérésünk szempontjából jelentős veszélyeztetettségű mutatók köréből kiemelt jelentőségű – főként az anyagi veszélyeztetettség szempontjából – az alábbi mutatóegyüttes:

a mintába került családoknak mindössze 14,5 százaléka kétkeresős családszerkezet;

egykeresős család a minta 44,16 százaléka;

míg a fennmaradó 41,34 százalékban nincs aktív, eltartó felnőtt a családban (természetesen inaktív státusú, de nem eltartott – pl. gyesen lévő, ápolási díjból, alkalmi munkákból, nyugdíjából, segélyből élő – van).

A jellemző eltartotti számra vetítve a fenti jellemzőket, a következő összesítést kapjuk:

kétkeresős családok tartanak el összesen 98 gyermeket – átlagosan 2,17 főt –, azaz két keresőre jellemzően két eltartott jut;

az egykeresős, de kétszülős családok tartanak el összesen 198 gyermeket – átlagosan 3,37 főt –, azaz egy keresőre jellemzően 3–4 eltartott jut;

egyszülős családban összesen 105 gyermek él – átlagosan 1,75 fő, azaz egy keresőre jellemzően két eltartott jut;

a jelenleg aktív kereső nélküli családokban él összesen 258 gyermek – átlagosan 1,96 fő –, azaz a kereső nélküli családokban jellemzően két eltartott él.

A fenti elemzés azt mutatja, hogy a leginkább veszélyeztetett családszerkezet a kétszülős, de egyetlen keresőre építő család, hiszen ebből az egyetlen keresetből kell 3–4 kiskorút eltartani. Valószínűleg teljes mértékben a segélyekre, illetve alkalmi munkára építenek azok a családok, amelyekben nincs hivatalos eltartó családtag, miközben jellemzően két gyermek is eltartásra szorul. Ebből a szempontból a legkedvezőbb a helyzetük a viszonylag kevés számban található, kétkeresős családoknak, amelyekben az eltartott gyermekek száma sem túl magas.

II. Az iskolai karrier és veszélyeztetettség összefüggése

Kérdőívünkön belül külön fejezetet állítottunk össze annak érdekében, hogy megtudjuk, miként is alakult az iskolai karrier a veszélyeztetett gyermekek családjában.

Az apa és az anya iskolai végzettsége

Tekintettel arra, hogy a család mobilitási esélyeit s a gyerekek iskoláztatására vonatkozó elképzeléseket jelentős mértékben befolyásolja az apa és az anya által megszerzett iskolai végzettség, kérdőívünk iskolai végzettségekről szóló fejezete e kérdésekkel kezdődött.

Adataink szerint az apák 69 százaléka alacsony iskolai végzettségű, azaz legfeljebb szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik, s ezen belül is több mint 40 százaléknyi a csak általános iskolát végzettek aránya. Ez a tény nyilvánvalóan erősen korlátozza a mintában szereplő apák munkavállalási esélyeit, s hatással van a családok jövedelmi viszonyaira is.

Az összesített adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az anyáknak több mint egyharmada (38,1%) nem jutott túl az alapfokú iskolai képzésen, s ha hozzáadjuk ehhez a szakmunkás-bizonyítványt szerzettek adatait, látható, hogy a megkérdezettek 61,4 százaléka igen alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik.

Ha figyelembe vesszük, hogy a háztartások közel felében nincs jelen az apa, s ahol jelen van, ott többnyire maga is igen alacsony iskolai végzettségű, a kilencvenes évek Magyarországnak mobilitási mutatóit tekintve nagy valószínűséggel arra számíthatunk, hogy e családok esetében nem várható a gyermekek generációjának magas iskolázottsága. (A megfogal-

mazott szülői tervek és a gyermekek jelenlegi tanulmányi eredményeinek összevetését lásd később!) Az anya alacsony iskolázottsága természetesen az apákéhoz hasonló módon kedvezőtlenül befolyásolja a szülő elhelyezkedési esélyeit, valamint jövedelmét.

Tovább elemezve a kapott adatokat, látható, hogy ha egy családban mindkét szülő jelen is van (ami egyébként nyilván előnyösebb helyzetet jelent), a hátrányok e minta jelentős részében inkább összeadódnak, mint kiegyenlítődnek.

Korábbi szülői elképzelések a saját iskolai karrierről

A vágyak és lehetőségek kontrasztjának pontosabb érzékelése érdekében érdemes összevetni a családfő, majd később az anya eredeti elképzeléseit a saját, megvalósult terveivel.

Az apák 29,5 százalékban szerettek volna főiskolai vagy egyetemi diplomát szerezni, de ez mindössze 11,6 százaléknak, azaz az adott csoport felénél is kevesebbnek sikerült a mai napig. Gimnáziumi és szakközépiskolai végzettséget is többen kívántak szerezni, mint ahánynak végül sikerült, de a különbségek itt láthatóan kevésbé jelentősek, hiszen 5 százalékon belüliek az eltérések. Ennek megfelelően az iskolázottsági szint másik pólusán nyilvánvalóan éppen ellenkezően alakultak az eredmények, hiszen jóval kevesebben tervezték az alacsony iskolai végzettséget, mint ahány esetben ez végül realitássá vált. Fontos megjegyezni, hogy a válaszadók közel 10 százaléka a saját bevallása szerint egyáltalán *nem is kívánt semmiféle iskolát elvégezni*, tehát a jelenlegi alacsony iskolai végzettsége voltaképpen jól illeszkedik a korábbi elképzeléseihez, hiszen e téren nem voltak komoly aspirációi.

Az anyák elképzelései némiképpen hasonlóan alakultak az apákéhoz, hiszen itt is sokkal többen tervezték magasabb iskolai végzettséget korábban, mint ahány ezekből végül is megvalósult.

A válaszolók 31,1 százaléka tervezte úgy, hogy főiskolai vagy egyetemi diplomát szerez, de ehhez képest megdöbbentően kevesen tudták realizálni mindezt, hiszen felsőfokú végzettséggel ma mindössze a megkérdezettek 6,6 százaléka rendelkezik, tehát csak kb. minden ötödik nő válhatta valóra saját iskolázottsági terveit. Azt persze nyilván nem tudhatjuk, hogy elképzeléseik a saját, korábbi iskolai eredményeiket figyelembe véve reálisak voltak-e, akár egy rövidebb időszakra is. (Mindenesetre az, hogy saját szülei – tehát a nagyszülői korosztály – megszerzett iskolai végzettsége messze elmaradt a szülői korosztály vágyaitól, ennek irreális voltát sejteti, amit a később következő adatok is alátámasztanak.)

A nagyszülők iskolai végzettsége

Ahhoz, hogy képet kaphassunk az *iskolai mobilitás családon belüli alakulásáról*, meg kellett kérdeznünk a nagyszülői korosztály iskolai végzettségét is, miáltal a helyzet *három generáción át válik követhetővé* (legalábbis részben, hiszen a gyermekek többsége még ma is tanul).

A mintában szereplő nagyapák 74,7 százaléka (összesen 183 fő) *alacsony*

iskolázottságú, ami részben magyarázatot is ad a szülői korosztály alacsony iskolázottságára. Mindazonáltal ha összehasonlítjuk e két korosztály iskolai végzettségeit, megállapíthatjuk, hogy csekély mértékű felfelé irányuló mobilitás mégis tapasztalható az iskolai karrier terén.

A nagyszülői generációt tekintve a nagymamák (mint hagyományosan a nők) általában alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a férjeiknél. Ennek megfelelően a mintában megnevezettek 57,3 százaléka csak alapfokú végzettséget szerzett. Összehasonlítva adataikat a szülői korosztályéval, itt is követhető a kis mértékű felfelé irányuló mobilitás.

Összefüggések az egyes nemzedékek iskolai végzettsége között

Miután áttekintettük az egyes korosztályok iskolai végzettségét a nemek szerint, megvizsgáltuk, hogy vajon milyen mértékben függ össze az egyes nemzedékek iskolai végzettsége.

Az elvégzett statisztikai próba eredményeként elmondhatjuk, hogy rendkívül erős, statisztikai értelemben szignifikáns összefüggés található a nagyszülők és a szülők iskolai végzettsége között.

A minta alapján az intergenerációs mobilitás 49 százalék, amelyből a felfelé irányuló mobilitás 20 százalék. A megkérdezettek közel 70 százaléka tehát az apja iskolai végzettségi szintjét megtartotta, vagy növelte is azt. Magas azonban – mintegy 30 százalék – azoknak az aránya, akik nem értek el az apákéhoz hasonló iskolai végzettséget sem.

Az általános iskolát végzett nagyapák fiai a véletlenszerűen elvárnál jóval nagyobb arányban: 44,9 százalékban szintén általános iskolai végzettséget szereztek. Mindössze csak minden második gyermek tudott magasabb iskolai végzettséget szerezni, és ezeknek jelentős része – eggyel magasabb – szakmunkásképző iskolai végzettséggel rendelkezik. 17 százaléknak sikerült érettségi bizonyítványt is szerezni, de nincs diplomás az általános iskolát végzett nagyapák gyermekei között.

A szakmunkás nagyapák gyermekeinek is a fele szerzett más iskolai végzettséget. Ebből a kategóriából 29 százalék szerzett magasabb végzettséget (minimum érettségit), mint a nagyszülő, és 12 százaléknak van diplomája.

A szakközépiskolát végzett nagyapák gyermekeinek kétharmada nem szakközépiskolát végzett. Sajnos a csoport tagjai közül lefelé mobil 41 százalék, akik kisebb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a nagyszülők. Egynegyedük szakmunkás lett. Mindössze 8 százalék szerzett diplomát. Érdekes adat, hogy a szakközépiskolai végzettséggel rendelkező nagyapák gyermekei szignifikánsan nagyobb arányban végeztek szakközépiskolát (nem többet és nem kevesebbet), mint a más családi háttérrel rendelkezők.

A gimnáziumot végzett nagyapák gyermekei közül senkinek sem azonos a végzettsége az apáéval. A csoport nagy része – 70 százalék – lefelé irányuló mobilitást mutatott, és elég nagy, 30 százalék az általános iskolai végzettségűek aránya. Viszont óriási különbség a többiekhez képest, hogy 30 százalékot tesz ki a főiskolát, egyetemét végzettek aránya.

A diplomás nagyszülők gyermekeinek fele tudott szintén diplomát szerezni, de nem volt közülük senki, aki csak általános iskolai végzettségű maradt.

Az adatok tökéletesen mutatják, hogy a csoportok között elég élesek a határok: egy generáció szinte csak egy kategóriát tud felfelé ugrani, míg a lefelé mozgásnak nincsenek korlátai. Minél magasabb a nagyapa végzettsége, annál nagyobb az esély, hogy a gyermeknek is magasabb lesz az iskolai végzettsége. *Egy diplomás nagyapa unokájának 35-ször nagyobb az esélye, hogy diplomás legyen, mint egy általános iskolát végzett nagyapa unokájának.*

Szülői elképzelések a gyermek iskolai karrierjéről

Megkérdeztük, mi az elképzelésük jelenleg a szülőknek a saját gyermekük iskolai karrierjét illetően, azaz mit szeretnének, gyermekük meddig tanuljon. A válaszadók közül többen nem adtak határozott választ, szerintük ez attól függ, hogy mit akar majd a gyermek.

A szülők mindössze 12,8 százaléka gondolja úgy, hogy az *alacsony iskolai végzettség is elég* lenne a gyermekének. (Emlékeztetőül: e mintában az apák *mintegy 69 százaléka* rendelkezik ilyen végzettséggel.) A szülők által megfogalmazott elképzelések saját gyermekük iskolai végzettségéről arról tanúskodnak, hogy szívesen támogatnák gyermekük magasabb iskolai végzettséghez jutását, hisz *jelenlegi aspirációik szerint a gyermekek közel 40 százalékának érettségi vizsgát kellene tennie, 46,9 százalékának pedig felsőfokú végzettséget kellene szereznie.*

E szülői elképzeléseket mindenképpen érdemes összevetni az adott gyermekpopuláció jelenlegi iskolai eredményességével, valamint azokkal a társadalmi szinten megnyilvánuló szocializációs trendekkel, melyek ma az iskolai mobilitás területén megjelennek hazánkban.

A gyermekek iskolai eredményessége, az évisméltlések

A magyar iskolarendszer sajátosságait, s az utóbbi néhány évtized oktatás statisztikai adatait figyelembe véve elmondhatjuk, hogy reális esélyük a felsőoktatási végzettség megszerzésére csupán a jó, illetve jeles rendű diákoknak van, s mivel ez a mintában több mint 50 százalékot jelent, ennek alapján akár reális is lehetne a szülők iskoláztatási elképzelése. Az, hogy optimizmusuk mégsem tűnik igazán megalapozottnak, részben a magyarországi iskolai mobilitási szorzószám alacsony voltából, részben pedig abból is kikövetkeztethető, hogy a gyermekek egy része még iskolai karrierje kezdetén tart, ugyanis relatíve kevés a mintában a 14 év feletti gyermek.

Mivel a *gyenge tanulmányi eredménynek igen markáns jelzőeszköze az évisméltlés*, így erre külön is rákérdeztünk. A „Volt-e évisméltló a gyermek?” kérdésre 40-en (12,6 %) válaszolták azt, hogy az *egyik gyermekük már egyszer volt*, mégis csupán 9,6 százaléka tartotta igen gyengének (tehát egyesnek vagy kettesnek) gyermeke iskolai teljesítményét.

7 olyan család is van, ahol a gyermek már többször is bukott évisméltlésre, s 1 olyan, ahol eddig már több gyermek is ismételt osztályt. A választ adó családok közül tehát *48-ban (23,4 %) igenis komoly problémákat jelent*

a gyermek számára az eredményes iskolai szereplés, még ha a szülő szubjektíven nem is ítéli mindig olyan jelentősnek e gondokat.

A gyermekek tanórán kívüli tevékenysége

Az 1980-as és 90-es évek szociológiai kutatásai alapján egyértelműen ki-rajzolódik egy olyan tendencia, amely szerint azoknak a gyermekeknek lesznek jó esélyeik a közép-, illetve felsőfokú oktatásban való, eredményes részvételre, akiknek már általános iskolás koruktól fogva gondoskodnak a szüleik bizonyos egyéb „kulturális aktivitásokról”, mint pl. nyelvtóra, zenei tanulmányok, számítógépes tanfolyam.

Az érvényes válaszok megoszlása a következőképpen alakult e témakörben: 99 szülő gyermeke nem jár rendszeresen semmilyen tanórán kívüli kulturális programra, 174 szülő gyermeke egyre, 34 gyermeke kettőre, 8 háromra, s 2 gyermek jár még több különóra.

Mivel az adatok jól érzékeltetik a preferenciákat, érdemes áttekinteni, ahogyan a különféle szabadidős tevékenységek megoszlának egymás közt. Mindez egyúttal ismét közelebb visz a realitásokhoz, illetve ahhoz a diszcrepanciához, amely a szülői elvárások és a gyermek reálisan várható iskolai karrierje között van!

Megkérdeztük a szülőket, hogy fizetnek-e gyermekük különórájáért. A válaszok alapján elmondhatjuk, hogy a szülők 69 százaléka, tehát több mint 2/3-a nem fizet, s ha a jövedelmi viszonyait elemezzük, valószínűleg nem is lenne képes fizetni gyermeke különóráiért.

III. A foglalkoztatási helyzet és a munkanélküliség

Szociológiai felmérésünkben a mintában szereplő felnőttek között 76 fő (24%) volt munkanélküli. Vajon veszélyeztetett-e a minta másik 76 százaléka munkanélküliség szempontjából? Elméleti tanulmányok és gyakorlati tapasztalatok alapján a még dolgozó rétegnél a következő problémák árnyékolhatják be a biztosnak látszó pozíciót: pl. szakmájának elavultsága vagy a szak-képzettség hiánya, a családszerkezet, a családi problémák, az életkor a munkaerő-piaci kereslet szempontjából, egészségügyi gondok, a létfenntartás nehézségeiből keletkező rendszeres frusztrációk.

Munkaerőpiaci esélyek

A vizsgált populációban a szakmunkás, illetve a betanított munkás státus volt a jellemző. Jelentősen változó foglalkozási karrier nem jellemezte őket, esetleg valaki betanított munkásból szakmunkássá, irodai munkássá vagy vállalkozóvá vált. Sajnos a fordított út is sokuknál tapasztalható, amikor is szakmunkásból lettek betanított munkások. Ez leginkább a tömeges létszámleépítések, a gyárak megszűnésének ideje alatt zajlott, hiszen kb. a kilencvenes évek elején váltak munkanélkülivé.

Egy-egy munkahelyen az eddigi munkában töltött életút alatt 6–7 évet

dolgoztak (ne felejtjük el, hogy a minta középkorosztály!), s általában 2-3 munkahelyük volt az átlag 19 éves munkaviszony alatt. Átlagos fizetésük: 20–35 ezer forint közötti.

Említettük már, hogy komoly koncentrációs gondot, teljesítményingadozást okozó tényező az egzisztenciális szorongás, amelyet a még létező munkahely elvesztésétől való félelem okoz. Az ennek oldására szolgáló munkavállalói technika a „több lábbon állás”, vagyis további keresetkiegészítő elfoglaltságok vállalása, ami viszont a speciális készségek, képességek meglététől függ. A válaszadók közül csupán 3,8 százalék rendelkezik vállalkozással, s csak 3,5 százaléknak van másodállása, mellékfoglalkozása. Az alacsony százalék érthető is, hiszen a válaszadókra az jellemző, hogy igazán piacképes, eladható tudásuk nincsen, mindössze 13 százalékban vállalnak alkalmi munkákat.

Ha a fenti tényezőket összevetjük, elmondhatjuk, hogy a kérdőíves felméréseinkben szereplő még dolgozó szülők jelentős része számára reális veszély, hogy elveszíti jelenlegi munkahelyét.

A kerületi munkanélküliekről

Zuglóban az aktív munkavállaló korúak körében a regisztrált munkanélküliek aránya kb. 5–6 százalék, tehát viszonylag kedvezőnek tűnő a kép. A veszélyeztetett családok körében végzett felmérésben szereplőknek viszont 24 százaléka, összesen 76 fő a munkanélküli. Érdeemes megnézni az érintettek életkori eloszlását:

az anya jellemzően (21 százalékban) fiatal, azaz 26–30 év közötti; vagy középkorú, tehát 31–35 éves (ez a megkérdezettek 20 százalékát jelenti);

az apák némileg idősebbek, 36–40 év közöttiek (21 százalékuk); és 41–45 év közötti (20 százalékuk).

Az iménti adatok azért is érdekesek, mert az egész mintát tekintve kb. 35 százalék jelezte, hogy van munkavállalási problémája, a saját klienseink közül is.

A munkanélküli megkérdezettek közül az apák 47 százaléka már több mint 3 éve van állás nélkül, illetve közel 29 százalékuk 1-3 éve. Az anyák sincsenek jobb helyzetben, 37 százaléknál ez a helyzet 1-3 éve áll fenn. Érdekes viszont az, hogy sem az anyák, sem az apák 67 százaléka korábban még nem volt munkanélküli, vagyis az elsőgenerációs munkanélküliek rétegébe tartoznak.

Nagyon fontos kérdés annak megvizsgálása, hogy az érintett 76 fő hogyan próbál álláshoz jutni. A megkérdezett munkanélküli apák 29,4 százaléka, az anyáknak pedig 50 százaléka hirdetések útján próbálkozik. A nők szívesen fordulnak ismerőseikhez – a megkérdezettek 30 százaléka jelezte ezt, s a férfiak 35 százalékban tesznek ugyanígy. Hazánkban még ma is létező gyakorlat, hogy az ismerős megfelelő hírforrás, de egyben „referencia” is. A munkáltató örömmel alkalmaz úgy munkaerőt, ha valaki „áll mögötte”, megbízhatóbbnak tartja így azt. A férfiaknak 17,6 százaléka még rokonai által is próbálkozik.

A megkérdezett apák közel 12 százaléka, az anyák 10 százaléka fordul a munkaiügyi kirendeltségekhez.

A segítségnyújtás szempontjából *nagyon fontos azt is látni, hogy ki mennyire aktív az álláskeresést illetően.* Áttekintve a kapott adatokat leírható, hogy az apák 58 százaléka hetente próbálkozik, 28 százalékuk 1 hónapnál is ritkábban aktív. Az anyák 36 százaléka hetente, ugyanilyen hányada többhetente, s 27,8 százaléka csak havonta keres munkahelyet.

Következő kérdésünk arra irányult, hogy megtudjuk, *ki mivel tölti korábban megszokott munkaidejét:*

a megkérdezettek 50 százaléka (valószínűleg főleg a nők) a háztartás teendőit látják el;

22,7 százalék alkalmi munkát végez;

18,2 százalékban a felszabadult időt a gyerekekre fordítják;

4,5 százalék semmit nem csinál, s szintén ekkora arány társasági életet él.

A bevezetőben azt is megemlítettük, hogy a munkanélküliség természetes következménye lehet az *egészségi állapot* romlása is. Kérdőíves felmérésünk során erre is rákérdeztünk. A megkérdezettek 66 százaléka azt állította, hogy *egészségügyi állapota változatlan, 31 százalékánál romlás tapasztalható (viszonylag magas arány), míg 2,8 százalékánál javulás állt be.*

A munkanélküli lét magával hoz szociális feszültségeket, amit megérez a család. A megkérdezettek 34 százaléka számol be arról, hogy *romlott a környezetével a viszonya, 5,7 százalékánál javult, 60 százalék pedig arról nyilatkozik, hogy semmit sem változott.*

Fontos kérdés az is, hogy vajon jelenleg van-e valami remény, *van-e folyamatban állásajánlat?* 26,8 százalékuk éppen erre vár, míg 73,2 százalékánál *semmi aktuális lehetőség nem volt*, ami igen magas százalék, tekintetbe véve, hogy, mint korábban láttuk, nagy arányban (ffi: 58,3%, nő: 36,1%) járnak hetente munka után.

Elhelyezkedési nehézséget okozhat valamilyen *saját egészségügyi probléma* is. Ez a megkérdezettek közül átlagosan minden negyedik ember számára jelent gondot, a válaszadók 26,8 százaléka számol be erről. Valamelyik *családtag betegsége* az esetek 23,9 százalékában jelent akadályt a munkavállalásban.

IV. A veszélyeztetett családok lakáskörülményei

Mindenütt az emberek legalapvetőbb szükségletei között tartják számon a biztonságos lakáskörülményeket, melyek megléte vagy hiánya döntően befolyásolja az egyén életminőségét, s lehetőségeit céljai elérésében.

A lakások alapvető jellegzetességei

A mintában lévő háztartások több mint 40 százaléka régi bérházban él, míg közel 20-20 százalékának társasházi, illetve panellakása van. A felkeresett családok közül mindössze néhány (6%) lakik családi házban.

A felkeresett lakóépületek közel 50 százaléka több mint 50 éve épült, és csak elvétve találunk közöttük újnak mondható, 1986 után épült házakat.

A megkérdezett családok 50 százaléka felújításra szorulónak vagy éppen

veszélyesnek minősítette lakóépületét. Megjegyzendő, hogy ezt a körülményt szubjektíven kellett véleményezniük a kérdezetteknek, ahol a kérdezést folytató munkatársak olykor nemcsak megerősítették az elhangzottakat, de gyakran úgy vélték, hogy az „átlagos” minősítésben sok a „jóindulat”, mert bizony ezek nagy részére is ráférne a tatarozás.

A fővárosi, illetve kerületi lakások tulajdoni struktúráját valamelyest ismerők számára ezek között a háztartások között feltűnően magasnak minősülhet az önkormányzati tulajdonban maradt lakások száma (45%), aminek két oka lehet: nem tudták kifizetni a vételi árat, illetve a nagyon leromlott házakban lévő lakásokat az önkormányzat nem adta el.

A lakások komfortfokozata szempontjából a helyzet ellentmondásos: magas, közel 80 százalékos a komfortos, illetve az összkomfortos lakások aránya, viszont amennyiben a lakások állapotát, felszereltségét, bútorzatát figyeljük, kevésbé biztató képet kapunk. Továbbá az is pregnáns adat, hogy 23 százalékuk komfortnélküli lakásban él.

A felkeresett háztartások mintegy 10 százaléka egy, maximum két helyiséges, lakásnak csak túlzással nevezhető helyen él. Igen jelentős (57%) az 50 m²-nél kisebb lakásban élők aránya.

A vizsgált háztartások laksűrűsége jóval meghaladja a kerületi átlagot, vagyis azt láthatjuk, hogy ezekben a többnyire kis méretű lakásokban lényegesen többen laknak az átlagosnál. Különösen „sűrűn” laknak (6 vagy több fő) a felkeresett lakások 8,3 százalékában.

A kérdezettek 56,2 százaléka egy, illetve másfél szobás lakásban él, s ez megerősíti az előző kérdésnél tett megállapításainkat.

A rendszerváltás (1990) előtti lakástulajdoni helyzet ismeretében nem meglepő, hogy a családok zöme az önkormányzat által jutott jelenlegi lakásához, vagyis beköltözésekor a lakás önkormányzati tulajdonban (főbérlet) volt. Figyelmet érdemel az eredetileg vásárolt lakások jelentős aránya (19,9%).

A felmérésben szereplők között aránylag magas (65%) a 10 évnél rövidebb ideje itt lakók aránya. A megkérdezettek 44,8 százaléka elégedett lakása méretével, 63 százaléka az elrendezéssel, viszont 72 százalékuk magasnak tartja a lakás fenntartási költségeit.

A lakáshátraléokra vonatkozó kérdésre adott válaszok alapján elmondható, hogy a kérdezettek 35 százalékának van kisebb-nagyobb összegű alapidő- és rezsihátraléka. Ebből arra is következtethetünk, hogy valóban sikerült megtalálnunk azt a kerületi háztartáscsoportot, ahol különböző okok, elsősorban az alacsony jövedelem miatt gyakran nem tudják kifizetni a lakás költségeit.

A lakások felszereltsége (ingó vagyon)

Egy adott család vagyoni helyzetét jellemző módon a felhalmozott ingatlan és ingó vagyon helyzetével szokták felmérni. A korábban feltett ingatlan vagyontra vonatkozó kérdések után további kérdéseink az ingó vagyon mértékét és értékét kívánták felmérni. Ezek a kérdések, együtt az esetleges nem lakáscélú ingatlantulajdonnal, a szükség esetén valamilyen módon mobilizálható anyagi eszközökkel való ellátottságot mutat-

MAGYAR VALÓSÁG

ják meg. E tárgykörben kapott válaszaink összesítését mutatja a következő ábra:

Elemézve az ábrán látható adatokat elmondhatjuk, hogy a mintát alkotó családok jelentős hányada *csak az alapvető tartós fogyasztási cikkeket birtokolja (mosógép, hűtőszekrény, televízió), s elhanyagolható az értékesebb, a magasabb életnívót feltételező berendezések, áruk (fagyasztóláda, mobil telefon, hi-fi torony, számítógép, autó) aránya. Sok család ezeket a berendezéseket is használtan vette, illetve kapta, igen gyakran ezek életkora is magas.*

Lakásjellegű kiadások (Ft/hó)

Az alábbi kérdéseinkkel azokat a jellemző lakásfenntartási költségeket kívántuk felmérni és számszerűsíteni, melyek havi gyakorisággal jelentkező kiadásokat jelentenek, s amely adatok viszonyítási keretet adhatnak számunkra a hátralékképződés jellemző mértékéhez és értékéhez is.

Az adatsor szerint a lakbér és a közös költség arányai nagyon hasonlóak. Lényeges eltérést a legmagasabb (6000 Ft feletti) összeget fizetőknel láthatunk: kétszer annyian vannak a saját lakással rendelkezők között 6000 Ft-ot meghaladó díjat fizetők. Azt is megállapíthatjuk, hogy a kérdezettek többségénél önmagában a lakbér a havi 1000 Ft-ot sem éri el, tehát méltányosnak mondható. Köztudott, hogy a lakhatással kapcsolatos családi kiadások között a közüzemi díjak (víz, gáz, villany, távfűtés) a legmagasabbak, a mintába bekerült családok közel 2/3-a havonta több mint 6000 Ft-ot fizet. Az esetek többségében e költségek olyan szolgáltatások díjait jelentik, melyek szabályozására – csökkentésére – a családoknak nincs lehetőségük. A telefon ezeknek a családoknak az életében nélkülözhető szolgáltatásnak számít, ezt bizonyítja az 1000 Ft alatt fizetők nagy aránya. Valójában ők hívásra nem is használják a telefont, csak hívás fogadására (egyirányú a rendszer). A mintába került háztartások között aránylag kevésnek van OTP-tartozása (22,4%), közöttük is az 1000 Ft/hó alatti törlesztőrészlet dominál.

A különböző segélyekben részesülők aránya

Következő kérdéseink arra irányultak, hogy megtudjuk a vizsgált családok különböző önkormányzati támogatásokban, segélyekben való részesülésének mértékét. Alapvető tény, hogy a rászorult, veszélyeztetett családok életében jelentősek, sokszor a megélhetés egyetlen forrását vagy az igen nehezen pótolható forráskiegészítést jelentik ezek a támogatások. Közvetett módon ezzel a kérdésszel a helyi támogatások célzottsága is felmérhető.

A kapott adatokból kiderül, hogy legtöbben rendszeres gyermeknevelési támogatásban részesülnek (65,1%), viszonylag magas az átmeneti segélyt kapók aránya (24,9%), míg az összes többi önkormányzati segélytípusból 10% alatti arányban részesültek a megkérdezettek.

V. Problémák és erőforrások a veszélyeztetett családok szociális gondjainak megoldásában

Kérdéseink alapvetően arra vonatkoztak, hogy a megkérdezetteknek milyen természetű problémái vannak a mindennapi életben, amit meg akarnak oldani a közeljövőben.

A válaszolók 41 százaléka gondolta úgy, hogy lakásproblémája nem megoldott – vásárolni, cserélni vagy felújítani szeretne.

32,4 százalékuk jelölte meg, hogy valamilyen természetű állásproblémája van (pl. alulfoglalkoztatás, alacsony bér, kedvezőtlen munkaidő-beosztás, vagy éppen aktuális, esetleg tartós munkanélküliség).

Az anyagi problémák sorában ötféle lehetőséget is megjelöltünk, külön ki-gyűjtöttük a jellemzően egy vagy több problémát említők arányát, illetve tipizáltuk a jellemző problémakombinációkat is. Az anyagi problémák köréből egyetlen problémát jelölők (a minta 24 százalékának) válaszai a következőképp oszlanak meg: ruházkodás 11 százalék, rezszi elmaradása 6 szá-zalék, élelembeszerzés 2,5 százalék, gyógyszer 0,6 százalék, egyéb 3,8 százalék.

A több problémát megjelölők közül 2 problémát említett 17,3, 3 problémát 34,7, 4 problémát 16,4 százalék.

A kapott adatokból tehát arra következtethetünk, hogy az egy prob-lémát megjelölők között leginkább a ruházkodás, illetve a rezszi fizetése jelent gondot, jellemzőbb azonban az, hogy akinek anyagi problémája van, az igen alapvető szükségleteket érint, így a források hiányát csak-nem minden felsorolt területen megérzi. A válaszadók több mint 1/3-a válaszolt úgy, hogy a felsoroltakból legalább 3 dologban érintett, 16,4 százalék pedig legalább 4 problémát jelölt meg. A válaszadók összességének 91,5 százalékát jellemzi, hogy anyagi erőforrásai legalább egy szükséglet kielégítésére kevesek és 62,7 százalékban találtunk többféle anyagi problémával küsz-ködőket. A legjellemzőbb forráshiányos szükségletkombináció két probléma esetén a ruházkodás és élelembeszerzés, három probléma említésénél a rezszi fize-tése, a ruházkodás és az élelem beszerzése, míg a négy problémával küszködőknél minden, az egyebeket kivéve. Tekintettel arra, hogy a fent felsoroltak az elemi szükségletek kielégítésének folyamatos gondjára utalnak, feltéte-lezhető, hogy az érintettek szinte egyáltalán nem képesek anyagiakat ál-dozni bármi másra, és különösen nem képesek tartalékot képezni bár-milyen váratlan kiadási célra. A megkérdezettek 91,5 százalékáról megál-lapíthatjuk, hogy valamely alapszükségletben szegénynek és az élet számtalan lehetőségétől depriváltak minősíthetők.

A jogi problémák esetében is többféle problémátípussal dolgoztunk, me-lyek feldolgozási metodikája azonos volt. A megkérdezettek 47 százaléka válaszolt úgy, hogy érintett jogi problémakörben, közülük legnagyobb arányban, 86,6 százalékban válással és az azzal összefüggő jogi problémákkal – gyermek-elhelyezés, gyermektartásdíj, lakásmegosztás – küszködnek, mindössze néhány esetben találtunk más jellegű és típusú jogi problémát. Nem meglepő, hogy egyéb jogi viszonylat nem igazán jelenik meg, sőt az is valószínű, hogy ha lennének is, nem biztos, hogy felismernék azt.

Megkérdeztük azt is, hogy van-e valamilyen életvezetési problémájuk vizsgálati személyeinknek (saját belátásuk szerint). Az előző kérdésre kapott

válaszok után érdekes, hogy a megkérdezettek 52,4 százaléka erre a kérdésre nemmel válaszolt, és 47,6 százalék számolt be életvezetési, azon belül partnerkapcsolati és/vagy gyermeknevelési vagy egyéb gondról. Többségük – 17,7 % – gyermeknevelési problémát jelölt meg, és csak 8,8 százalék partnerkapcsolatit, míg újabb 5,9 százalékban mindkettőt megjelölték. A 8,8 százalékos partnerkapcsolati arány ugyan rímel a 7,3 százalékos válási arányra, de ugyanakkor utal arra is, hogy a probléma e családokban csak akkor fogalmazódik meg problémaként, amikor az már jogi útra terelődött. Természetesen más okai is lehetnek annak, hogy ezt a problémát nem vállalják a megkérdezettek, miközben ez a tény a mentálhigiénés kultúra alacsony fokát jelzi.

Információt gyűjtöttünk arról, vajon van-e nehézségük a kérdezetteknek hivatalos ügyeik intézésében. Eredményeink szerint a válaszadók mintegy 57,7 százalékának okoz gondot az, hogy mit, hol, hogyan kell elintézni, míg ezen belül 45,9 százalékuknak ez több szinten is problémát okoz. Legtöbbször már azt az „akadályt” sem képesek venni, hogy kihez kellene fordulniuk hivatalos ügyeik elindításához. Ebből arra következtethetünk, hogy az önérdek-érvényesítés ott sem realizálódik, ahol arra lehetőség lenne, illetve a megfelelő célsegítség nem ismerik fel, nem érik el. Ezt részint magyarázhatjuk információhiánnyal, de úgy gondolom, ennek más oka is kell hogy legyen (pl. bizalom, önbizalom, rutintalanság, büszkeség stb.).

Probléma-konfigurációk és a háttérmutatók elemzése

Elemzésünk következő menetében a különböző mennyiségű és típusú problémákat megfogalmazó családoknál megkíséreltük azokat összefüggésbe hozni az adott családra jellemző, az élethelyzetéből adódó háttérváltozókkal. Feltételeztük, hogy az adott problémák meglétéhez, azok jellemző kombinációihoz társíthatók a teljes mintára érvényes mutatók, adatok eloszlásán belüli, markánsan elkülöníthető kisebb alcsoportok, belső rétegződések. Az összevetés révén már le lehet írni, hogy egy adott problémát, illetve problémakombinációt említő családok alcsoportját milyen családstruktúra, egészségi állapot, iskolai, munka- és lakáshelyzet jellemzi.

Összehasonlító elemzésünk eredményeként a következő háttérfaktórok rajzolódtak ki az egyes problémacsoportok körül:

A problémamentesség legpregnansabb indikátoraiként a kvalifikált, kétkeresős és kétgyermekes családtípust határozhatjuk meg.

Az anyagi forráshiány mint vezető probléma legerőteljesebb indikátorsora a magas gyermekszám, az egyik szülő inaktív (de nem eltartott) státusa és a nagyméretű, magas rezsijű lakás.

A két problémával küszködők jellemző alcsoportjai viszonylag kis elemszámmal szerepelnek a mintában, közülük a lakás- és anyagi problémával küszködők legfőbb megkülönböztető sajátossága a minta átlagánál magasabb hátralékos (50%) arány, e mellett körükben sokkal több a nem saját jogon lakók aránya (20%) (pl. albérlet, szívességi lakáshasználat...).

Az anyagi és munkavállalási problémával küzdő családok legpreg-

nánsabb jellemzője mindkét szülő inaktív státusa (messze magasabb arányban az átlagosnál), körükben több az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, ezzel összefüggően már jellemzőbb rájuk a regisztrált vagy regisztrálatlan és tartósan fennálló munkanélküliség, a nyugdíjas, illetve gyes-státus mellett.

A három vezető problémát felsorolók csoportjain belül a munkavállalási, lakás- és anyagi gondokat említők legfőbb sajátossága, hogy az anya 100 százalékban inaktív státust tölt be (gyesen van vagy tartósan munkanélküli); akik jellemzőbben egyetlen szülőként nevelik gyermekeiket, azok viszont az átlagnál magasabb számban vannak (körükben 66,7 százalék a háromnál több gyermek aránya).

A lakás-, anyagi és hivatalos ügyek intézésében problémát említők körének legfőbb jellemzője az átlagosnál magasabb gyermekszám, akiket többnyire kétszülős család tart el, de az anya az átlagosnál magasabb arányban inaktív (gyesen van, illetve nyugdíjas). Az átlagosnál magasabb arányban élnek önkormányzati (88,9%), de kisméretű lakásban, átlagos laksűrűséggel. Átlag alatti a munkanélküliek száma a körükben, viszont nem nagyon fordulnak vagy fordulhatnak senkihez problémáik megoldásában. Klasszikus „szociális bérlakásra” jogosult, kiskeresetű, sok gyermekes családtípus.

Az anyagi, jogi, hivatalos ügybeli és életvezetési problémával egyszerre küszködő alcsoport legpregnásabb indikátora az apa hiánya (mindössze a családok 23,8 százalékában található apa, illetve élettárs, közülük is 50 százalék inaktív, vagyis nem regisztrált munkanélküli, regisztrált munkanélküli, illetve betanított munkás). A családfői funkciót betöltő anya jellemzően kiskeresetű, adminisztratív vagy szakmunkás munkakörben foglalkoztatottként tartja el a gyermekeit. A másik pregnáns jellemzője ennek az csoportnak az egészségkárosodottak és csökkent munkaképességűek magas aránya (az apák 90 százaléka, az anyák 30 százaléka). Tipikus egyszülős, illetve kétszülős, de az apa inaktív státusába belerokkanó, lecsúszó, egészségében is folyamatosan romló állapotú ez a réteg.

Az ötféle problémát említők legjellemzőbb kombinációban aktuálisan lakásfenntartási gond nélkül küzdenek minden más problémával. Legfőbb jellemzőjük az apa hiánya és a tartós munkanélküliséggel és az élet mindennapi terheivel folytatott kilátástalan küzdelem. Ebben az alcsoportban az anya kivétel nélkül regisztrált és tartós munkanélküli, vagyis kereset nélkül, csak segélyekből és támogatásokból tartja el családját. Ehhez képest magas (75%) a háromnál több gyermek aránya. Típusos, csak a segélyekből élő sokgyermekes családforma, mely még a lakhatása biztonságát nem veszítette el.

A multiproblémás családok legpregnásabb jellemzője, hogy nincs igazán kitüntetetten jellemző indikátoruk. Magasabb arányban többgyermekesek, inkább egyszülős családok, ahol az anya családfőként is inaktív státusban van (gyesen lévő, illetve tartós munkanélküli). Zömében önkormányzati bérlakásban élnek, átlagos lakásnagyságban, lakásrezsívél és laksűrűségben, hátralékképzésük is átlagos. Viszont a minta átlagához képest szignifikánsan kisebb mértékben részesülnek önkormányzati segélyekben (pl. átmeneti segély, közgyógyellátás, lakásfenntartási támogatás).

A fenti elemzésből kitűnik, hogy a mintába bevont veszélyeztetett családok által artikulált problémák adekvátak azokkal az élethelyzetből következő anyagi, családi, egészségi, munkahelyi és lakásvizonyokkal, melyek kiváltói, fenntartói és magyarázatai lehetnek az adott probléma feszítésének. Emellett szinte minden jellemző kisebb problémacsoporthoz rendelhető egy-két különösen pregnáns háttér-ok vagy változó, melynek a teljes minta átlagértékéhez viszonyított magasabb (vagy alacsonyabb) mértéke különösen erőteljesen hordozza az adott problémássá válás esélyét (pl. egyszülős-kétszülős család, gyermekszám, szülő(k) egészségi állapota, aktív-inaktív státusa, lakásméret, lakásfenntartás jellemző költségei stb.).

Konkrét kérdéseket tettünk fel annak érdekében, hogy megismerjük a vizsgált családok szolgáltatási igényeit, ezzel is információt kérve aktuális gondjaik, problémáik további körére.

A „Van-e olyan terület a mindennapi életükben, amelyben szívesen venne igénybe valamilyen típusú szolgáltatást?” – kérdésre a legnagyobb számban (63 fő) a korrepetálást jelölték meg mint igényt. Ezt követte a szabadidős programok lehetősége (tanfolyam, klub, sport, üdülés), 50 fő, illetve a pszichológusi-pályaválasztási-tanácsadási igény, szintén 50 fő. Gyermekfelügyeletet jelölt meg 30 fő, jogi szolgáltatást további 20 fő, és csere-bere akció iránti igényt (ruha, játék, könyv) 15 fő.

A kapott adatokból leginkább az tűnik ki, hogy a családok legfontosabb segítő szolgáltatásigényei gyermekeikkel kapcsolatosak, az ő tanulásukhoz, szabadidős programjaikhoz kérnének segítséget.

VI. A segítők köre

A különböző problémák tudatosításában, átélésében, kezelése és oldása elősegítésében kiemelt jelentősége van annak a családi, szívességű és intézményi segítői körnek, amely körülveszi a problémában érintett családokat. Feltevésünk szerint a veszélyeztetettként nyilvántartott rétegek egyik jelentős gondja lehet ezek – különösen a spontán segítői kör – hiánya, illetve az, hogy nem ismerik, vagy nem képesek igénybe venni a rendelkezésükre álló intézményi, professzionális segítőket. A vizsgálatba bevontak jellemző válaszai a következőképp alakultak:

Segítők	Anyagi	Problémakörök (%)		
		Jogi	Életvezetési	Munkaügyi
Család	39,0	39,6	27,9	20,6
Szomszéd	26,0	21,7	17,1	18,3
Intézmény	25,2	40,0	31,5	16,2
Senki	4,4	2,5	7,9	4,4
<i>Összesen</i>	<i>94,6</i>	<i>103,8</i>	<i>84,4</i>	<i>59,5</i>

Anyagi gondok esetén a válaszolók többsége a családon belül, esetleg az ismerősök segítségével próbál megoldást találni. A hivatalos segítők közül legtöbben Szolgálatunkhoz – természetbeni támogatásokért –, illetve az önkormányzathoz – pénzügyi ellátásokért – fordulnak. A civil hálózat nem kap bizalmat ezen a területen. Jogi természetű probléma

esetén nagyobb a bizalom a hivatalos segítők iránt. A családot és a szívességi segítőköt kevesebben ítélik kompetens segítőknek ezekben a problémákban, bár számuk még így is magas. Életvezetési problémáknál az arányok nem különböznek olyan nagy mértékben, bár a rokonok és a szívességi segítők együttes aránya jóval meghaladja a hivatalos segítők arányát. Figyelemre méltó azon válaszolók aránya, akik senkivel nem osztják meg gondjaikat! Ismét csak a mentálhigiénés kultúra nem igazán kielégítő volta lehet a háttérben. Úgy véljük, e területen érdemes fejleszteni és reklámozni szolgáltatásainkat, a segítségnyújtás lehetőségeit és főként az elsődleges prevenció elvét, gyakorlatilag azt, hogy a problémával küszködő ember ugyanúgy az egészséges és érett felnőtt társadalom tagja, és nem beteg. Munkavállalási problémák esetén a többség a család és az ismerősök segítségében bízik. Az álláskeresési technikáknak ez egy fontos ajánlása, hiszen álláshoz jutni informális csatornákon át lehet ugyan a leghatékonyabban, itt mégis jelentős szerepük lehet a professzionális segítőknek. Saját pálya- és munkavállalási tanácsadási szolgáltatásaink további bővítése itt különösen indokoltnak látszik.

Külön is elemeztük azokat a jellemző értékeket, melyek megmutatták, hogy bármely probléma felmerülésekor hogyan alakul a laikus és a professzionális segítők igénybevételének mértéke, illetve mennyire jellemző a mintára, hogy problémája esetén önmaga keresi a megoldást, illetve nem kér senkitől segítséget (de a problémája is megmarad). A lehetséges variációk közül külön kiemeltük a családi és a szomszédsági segítők körét, hiszen alapvető szociálpszichológiai tény, hogy míg a családi segítségkérésnél a segítség megadása szinte kötelező, addig a szomszédsági segítségkérésre ez nem érvényes (ez nem jelenti a hatékonyabb segítségadást, csupán azt, hogy a felvállalási kötelezettségben van különbség). Összevontuk a professzionális segítő intézmények felé irányuló segítségkérések számát és ehhez képest emeltük ki a segítségért senkihez nem fordulók arányát (az adatok értelmezéséhez szükséges adalék, hogy természetesen több válasz is jelölhető volt).

A fenti számsorokból kitűnik, hogy a család különösen erős támaszként szerepel az anyagi (kölcson) és jogi kérdésekben, viszonylag ritkábban fordulnak a megkérdezettek családtagjaikhoz, rokonaikhoz életvezetési és munkaügyi gondjaikkal. A szomszédsági segítségkérés alacsonyabb szinten, de hasonló eloszlást mutat, kiemelkedő szerepük a munkával kapcsolatos ügyekben van (pl. állások ajánlása ismeretségi alapon).

Kiemelkedik az intézményi segítők szerepe a jogi kérdésekben, viszonylag magas az életvezetési ügyekben, de van szerepük az anyagi gondok enyhítésében is. Az elvárhatónál alacsonyabb viszont szerepük, súlyuk a munkavállalással kapcsolatos gondok oldásában. A megkérdezettek nem jellemző a problémák megoldásához való segítségkérés elmaradása, az pedig érthető, hogy legnehezebb a magánéleti gondokat felvállalni és megosztani valakivel, akár laikus, akár professzionális segítő az illető.

A problémák jellegétől függő segítségkérés (annak felvállalása) megoszlását elemezve kitűnik, hogy legkönnyebben a jogi probléma vállalható fel, utána az anyagi gondok, ezt követi az életvezetési problémák köre és megosztása, míg

messze a legtanácstalanabbak a családok a munkavállalással kapcsolatos gondjaik oldásában.

Vizsgáltuk, hogy van-e kapcsolata valamilyen segítő intézménnyel a családoknak. 28,1 százalék nevezte meg a Szolgálatot, 14 százalék a Nevelési Tanácsadót, s 5,76 százalék a Polgármesteri Hivatalt. A kérdésre adott válaszok aránya jól mutatja, hogy a Szolgálatunkkal kapcsolatot tartók aránya illeszkedik a saját klienskörünkből a mintába kerültek számához, valamint hogy a megkérdezettek jelentős része nem mindig kapcsolja össze az egyes intézményeket az onnan kapott támogatási formákkal, hiszen jóval kevesebben nyilatkozták azt, hogy kapcsolatuk van a helyi önkormányzattal, mint ahányan onnan rendszeres támogatást kapnak.

Külön kérdést tettünk fel annak feltérképezésére, hogy megtudjuk, milyen önkormányzati támogatási formákról hallottak a családok a kerületben: A támogatási formák ismertsége a következőképp alakult: lakásfenntartási támogatás 33,9 százalék, rendszeres nevelési támogatás 33,2 százalék, átmeneti segély 32,9 százalék, rendszeres szociális segély 31,3 százalék, közgyógyellátás 20,8 százalék, ápolási díj 18,5 százalék, gyet 14 százalék, egyéb 1,92 százalék.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a támogatási formák ismerete meglehetősen alacsony a megkérdezettek körében. Természetesen a tényszerű és hivatalos elnevezés ismeretének hiánya, illetve az alulinformáltság mellett feltételezhető, hogy gyakran nem kívánták „elárulni” a megkérdezettek, hogy hányféle segélyforma megszerzésével próbálkoztak már, adott esetben sikertelenül, és így lélektanilag indokolt, hogy ezekről a támogatásformákról praktikusán nem informálódhattunk.

Az „Ismeri-e a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatot?” kérdésünkre a megkérdezettek 50,2 százaléka nyilatkozott úgy, hogy hallott már az intézményről. Ez az arány különösen figyelemre méltó annak tükrében, hogy a felmérésben részt vevő családoknak csak mintegy 30 százaléka volt a Szolgálat saját klienskörének része.

VII. A felmérés főbb tapasztalatai

A zuglói veszélyeztetett családok körében elvégzett reprezentatív kutatás empirikus adatsorát és eredményeit összegezve e két témakör mentén a következő megállapításokat tehetjük.

A jelenlegi családszerkezet kialakulását és belső sajátosságait tekintve két igazán meghatározó jellemzőt emelhetünk ki, mint amely meghatározza a családok problémássá, veszélyeztetetté válását.

A klasszikus veszélyeztető körülmények között említett, több kapcsolaton túleső, ezekből a kapcsolatokból gyermekekkel rendelkező – azokkal együtt élő, illetve azokat elhagyó – családok, élettársi viszonyban lévők adják ki az érintett családok 1/3-át. Várakozáson felül jelentős a stabil, egyetlen sikeres kapcsolat fenntartásával élő családok aránya, viszont annál nagyobb az egyszülős családok száma (csaknem a családok fele), akik egyetlen, azóta sikertelenné vált kapcsolatból származó vagy kapcsolaton kívül vállalt gyermekkel kerültek be ebbe a körbe. Ez a tény azt jelzi, hogy sok esetben elegendő ez az egy veszélyeztetettségi mutató ahhoz,

hogyan az egyszülős család minden erőfeszítése ellenére problémákkal küszködővé váljon. Viszonylag magas a kiterjesztett családokban élők aránya is, az azonban nyilvánvaló az adatok elemzéséből, hogy ennek oka csak részben a többgenerációs együttélés pozitívumait élvezők és tudatosan válalók száma, sokkal inkább egzisztenciális (lakásfenntartás, munkahely-megtartás) és konkrét anyagi kényszer (a nagyszülők nyugdíja) határozta meg a döntést. Annak megítélése nem feladatunk, hogy a kiterjesztett családokban élők hogyan alakítják napi életritmusukat, életvitelüket, de feltételezhető, hogy a kényszerek szülte együttélések napi feszültségei gyengítik az abban élők emberi erőforrásait, próbára teszik alkalmazkodóképességüket.

A másik fontos veszélyeztetést előidéző családszerkezeti változó az egy háztartásban, családban élők közötti aktív-inaktív arány. A mai magyar társadalomban az adott család kiegyensúlyozott – főként anyagi értelemben vett – működésének alapkövetelménye a kétkeresős családmódel. A minta elemzésekor az egyik legpregnansabb adat, hogy mindössze 14,5 százalékban találtunk ilyen családokat, ahol mindkét szülő munkavégzése mellett is problémássá, veszélyeztetetté vált a család. Természetesen ugyanilyen pregnans ez az adat abban az értelemben is, hogy már a kétkeresős, átlagosan két eltartottról gondoskodó családok egy része is a veszélyeztetett rétegbe kerülhet. Mindezt értelmezhetővé teszik a jellemző jövedelmi átlagok, hiszen pontosan ezek révén érhető tetten az a társadalmi rétegződés átalakulásáról szóló tétel, miszerint a korábbi középosztály alsó szegmensén elhelyezkedő családok jelentős állapotváltozás (pl. munkanélküliség) nélkül is fokozatosan belecsúsznak az alsó, szegénységi küszöböt jelentő rétegbe.

Ehhez viszonyítva értelmezhető következő adatunk, hogy a felmérésbe bekerültek további része, a családok 85,5 százaléka, klasszikusan a szegénységi és veszélyeztetettségi mutatók körébe tartozóan, egyetlen aktív kereső erőfeszítéseivel, vagy legális kereset nélkül tartja fenn családját. A szükségszerű anyagi veszélyeztetettségén túl bármely fenti körbe tartozó, egyszülős család további problémák sorát élheti át. Az egyszülős családmódelben az egyetlen kereső aktivitása határozza meg a család öfenntartó képességét, az egyetlen aktív tag ennek megfelelően számtalan egzisztenciális szorongást, frusztrációt élhet át, sok mindent kell alárendelnie a jelenlegi állapot fenntartása érdekében. A saját egzisztenciájuk fenntartása mellett erőfeszítései fókuszában ott található a gyermekei, akik számára a mindennapi megélhetésen túl egy tartalmasabb és szebb jövő alakításának felelőssége is rajta áll. Természetesen annak végiggondolása, hogy ezek az önként vállalt vagy kényszerszülte egyedülletek mennyiben befolyásolják, torzítják az adott személy identitását, önértékelését, személyisége integritását, nem a jelenlegi elemzés tárgya.

Kutatásunk fő céljaként határoztuk meg, hogy pregnans adatokkal, mutatókkal jól körvonalazható szociológiai alapjellemezést adjunk a kerületben veszélyeztetettként nyilvántartott családok belső rétegződéséről, helyzetéről, megfogalmazott problémáikról, illetve ezek lehetséges háttér-okairól. A minta belső rétegződése tekintetében legtöbb információt a megfogalmazott problémakörök szisztematikus összevetése kínálta a mintára jellemző szociodemográfiai mutatókkal.

A problémát megfogalmazó családok jellemző mutatóit sorra véve megállapíthatjuk, hogy *egyetlen olyan változó sincs, amely önmagában elegendő lenne ahhoz, hogy meghatározó és ezzel predesztináló szerepet, hatást töltsön be egy adott probléma megjelenésében*, csak a kiválasztott szociokulturális státust meghatározó tényezők sajátos kombinációja kínál számunkra értelmezési keretet egy adott család adott állapotba kerülésének megértésére.

Összefoglalva megállapítható, hogy a vizsgált családok három jellegzetes típusba sorolhatók a fentiek szerint:

az elsőt azok a kétszülős, kétkeresős családok alkotják, akik átlagos vagy magas kvalifikáltsággal tartják el arányos számú vagy annál több gyermeküket, és alapvetően a lakásuk fenntartási költségei miatt kerültek anyagilag veszélyeztetett pozícióba;

a második típusba azok az átlagos vagy alacsony gyermekszámmal, kvalifikáltsággal és átlagos lakással rendelkező családok tartoznak, ahol az egyik szülő – általában az apa – hiánya, illetve az egyik vagy mindkét szülő inaktívvá válása miatt kerültek jellemzően két-három – anyagi és családjogi és életvezetési és munkával kapcsolatos – problémával a veszélyeztetett pozícióba;

a harmadik típusba azok a családok kerültek, ahol a jellemzően átlagos vagy alacsonyan kvalifikált egyetlen szülő inaktív státusban neveli gyermekeit, és ennek eredményeként szinte minden problémában érintettek, különösen intenzív a veszélyeztetettségük abban az esetben, ha már kizárták őket az állami-önkormányzati segélyekből.

Természetesen ezek a stációk nem jelentik azt, hogy a saját életében minden érintettnek kötelezően végig kell járnia ezeket, hiszen a családok valószerűleg eleve igen eltérő szinten léptek be ebbe a sorba, és ez meghatározza további útjuk paramétereit. A segítő szakemberek számára viszont ezek ismerete és értelmezése lehetővé teszi bizonyos problémák akut meglétének célzottabb feltárását, vagy a továbbiak várható megjelenésének megjósolását, akár abban az esetben is, amikor ez még a problémahordozó számára nem is tudatosodott. Ezzel a szakmai segítő-fogó-dzó eszközzel esélyt kaphatnak a segítők egy aktív problémahordozó fázisban a célzott és érdemi beavatkozásra, és talán nagyobb esélyt arra is, hogy a klienssel való közös munkával és erőfeszítéssel megelőzzék a következő stációba jutást is.

Jegyzetek

Adatfelvételi módszerek:

A kutatás során a *strukturált mélyinterjú*s (alapvetően a történeti szál feltárására irányuló) és a *standardizált survey* (elsősorban az adatbázishoz, s bizonyos háttéradatokhoz, melyek az egyes tanulmányokhoz szükségesek) technikát alkalmaztuk. A kérdőíveket a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai vették fel.

MAGYAR VALÓSÁG

A minta:

A vizsgált populáció a zuglói gyermekes családok halmaza. A mintavételi keretbe azokat a családokat választottuk ki, amelyeket a kerület intézményi hálózatának szakemberei (pl. védőnők, óvónők, gyámhivatali szakemberek) maguk is veszélyeztettként definiáltak. Sajnos az általános iskolák által nyilvántartott adatokhoz adatmegtagadás miatt nem jutottunk hozzá.

Ezek alapján a veszélyeztetett családok száma 1795. Az intézmények által leadott adatokból rétegzett szisztematikus mintát vettünk. A „rétegzés” annak alapján történt, hogy mely intézmény tartotta a családot veszélyeztetettnek.

Az intézmények által leadott veszélyeztetett családok száma a következő volt

Rendszeres nevelési segélyben részesülő családok	1006
A Szolgálatnál megjelent veszélyeztetett családok	503
Oktatási, nevelési intézmények által nyilvántartott családok	105
Védőnői nyilvántartásban megjelenő családok	82
Közhasznú foglalkoztatottként dolgozók	72
GYIVI által nyilvántartott	46
Hivatásos pártfogás alatt lévők	41

Természetesen azok a családok, amelyek több nyilvántartásban is megjelentek, nem kerülhettek többször a mintába. Őket a legnagyobb és legáltalánosabb csoportból mindig kivettük. Általában ez a rendszeres nevelési segélyezett csoportja volt. Végül a tisztítás után a rendszeres nevelési segélyben részesülő és figyelembe vett családok száma 735 maradt.

A mintavételi keretet figyelembe véve a minta nagyságát 310 főben határoztuk meg, ami statisztikailag is megfelelőnek, reprezentatívnak bizonyult. A véletlen kezdőpontú szisztematikus mintavétel esetén az intervallum a mintavételi keret és a minta-elemszám hányadosa, ebben az esetben ez 5. A kiválasztási arány tehát 20 százalék.